

Kulcsár Péter: A Jagelló-kor

Nem nagy időtartamot fog át a Jagelló-kor, s nem is fényes időszakot: a Mátyás halálától Mohácsig tartó harminchat év folytonos hanyatlást mutat. Miért? — erre a kérdésre kell keresnie a választ annak, aki a nagyközönség előtt lényegében ismeretlen korszakot bemutatja. Kulcsár Péternek van mit elmagyaráznia, s magyarázat közben imponáló mennyiségű anyaggal, eseménytörténettel is megismerteti olvasóját. Maga szerényen úgy foglal állást, hogy e korszak „tanulásokban szűkölködik”, mivel „az ország sorsa fölött — úgy látszik — idebentről befolyásolhatatlan erők döntöttek. Mindenekelőtt az ellenséges túlerő, a hazánkhoz képest bizvást elemi csapásnak minősíthető ozmán agresszió. Ha valakire rászakad a lavina, aligha érdemes firtatni, egészséges volt-e az áldozat vagy betegeskedő, edzett volt-e vagy csenevész, igyekezett-e két kézzel feltartóztatni a görgeteget vagy gyáván meglapult... ez az oka annak, hogy történetírásunk nem szívesen foglalkozik a Jagellók korával.”

A nagy történelmi kiszolgáltatottságot, a török hódítás megállíthatatlanságát tudomásul vesszük ugyan, s belátjuk, hogy a történelem e téren nem sok alternatívát kínált — a korszak szereplőinek e történelmi kiszolgáltatottsága azonban éppen az érdeklődést kelti fel irántuk: hogyan viselkedtek e roppant nyomás alatt, felismerték-e egyáltalán, mi a valóságos tét, s próbálták-e menteni a menthetőt? Ezt a történelmi folyamatot valóban nem tekinthetjük nyitottnak, ám annál inkább figyelmünkre kell érdemesítenünk a kor embereit, azok vágyait és törekvéseit.

Ebben az összefüggésben már maga a hanyatlási folyamat induló bázisát alkotó Mátyás királyi periódus is átértékelődik: Kulcsár a *teljesítményt*, amely Mátyás nevéhez kötődik, nem vonja ugyan kétségbe, de nagy nyomatékkal hangsúlyozza, hogy az ország erejét meghaladó vállalkozásokról volt szó, amelyet szükségszerűen követett a kimerülés látványosabb időszaka, illetve azt is érzékelteti, hogy Mátyás törekvései nem a modern, nemzeti irányú fejlődés felé tartó abszolútizmus felé mutatnak, hanem a hagyományos középkori hódító-terjeszkedő politika egy variánsával állunk szemben. Az ország 1458-ban „nemzeti királyt” választott, aki azonban a trón dicsőségét az országénál többre tartotta. 1490-ben viszont — s itt indul Kulcsár Péter időrendi rekonstrukciója — a külső török veszély folytán már szó sem lehetett arról, hogy az uralkodó kiválasztásával ne reméljenek egyúttal külső szövetségest is szerezni. II. Ulászló cseh király (és a lengyel király testvére) mellett döntenek — a lehetőségek közül talán a legjobban választva, ám rögtön kiváltva a többi önjelölt-trónjelölt fegyveres foglalási igényét. Évek telnek el, amíg Ulászló uralmát konszolidálja, s az oligarchia megfékezésére mégcsak nem is gondolhat: az arisztokraták tették királlyá, idegen az országban, jövedelme csekély. Nyugalmasabb körülmények között még egyensúlyozhatna a bárói ligák között, de éppen ezek az évek azok, amikor a köznemesség — megintcsak európai gazdasági folyamatok és nem saját tehetetlensége következményeképpen — nem áll az uralkodó mellé, hanem közvetlen rendi-feudális érdekeit kezdi megfogalmazni s az oligarchák viszályát kihasználva érvényesíteni. Az oligarchák egymás közti és a köznemességgel folytatott — a könyvből helyenként talán túlságosan is részletezően bemutatott — küzdelme adja a korszak belpolitikai fő tartalmát, amely majdan, a 16. század végére a nemességet elismert rendi helyzethez, az országos politikába való beleszólási lehetőséghez juttatja. Az európai gazdaság periferiájára szorult, feudalizmusában megrekedt országban tehetségesebb, „erősebb” király számára sem kínálkozhatna cselekvési lehetőség. Még leginkább a külpolitika szálait tarthatja kezében, választási lehetőségei azonban itt is fölöttébb szűkösek.

Magyarországnak törökellenes szövetségest kellett keresnie s kellett volna találnia, hogy a törököt — fogalmazzunk talán így — az ország területén minél délebbre tartóztathassa fel. Néhány évig viszonylagos szerencse kísérte e próbálkozásokat. Szervezte a segítséget a pápa, adott pénzt Velence, tárgyaltak róla a német biro-

dalmi rendek, mellékhadszíntéren folytatta a küzdelmet Lengyelország. A török pedig ázsiai, afrikai és tengeri hódításaival és azok biztosításával volt elfoglalva.

A helyzet azonban évről évre romlott, s 1516-ban II. Ulászló kilencéves gyermeke, II. Lajos került a trónra. Még mindig csak serdülő ifjonc akkor, amikor rendkívüli formátumú férfiak állnak hódításra képes államok élén: VIII. Henrik Angliában, I. Ferenc Franciaországban, V. Károly a német császár, s végül aki pusztulását okozta: Szulejmán szultán. A hatalmak egymással mérkőznek, a reformáció szellemileg osztja meg Európát, a török egyre agresszívebben támad. A magyarok, a kor vezető politikusai megteszik, ami tőlük telik: a folyton újjárendeződő európai hatalmi rendszerbe igyekeznek együvé állítani a törökellenes küzdelemben érdekelt partnereket, követségben járnak, Werbőczy megpróbálja lebeszélni Luthert a reformációról, Tomori visszavág a töröknek. Sokkal többet és sokkal jobban nemigen lehetett cselekedni.

Ha sok tanulsággal nem is szolgálhat a korszak, Kulcsár Péter érdeme, hogy áltanulásokkal sem igyekszik szolgálni. A moralizáló kritikát elutasítja, az ország kiszolgáltatottságát nem az udvar vagy a nemesség romlottságából vezeti le — bár nem hallgatja el, hogy a köznemesség politikai törekvései növelték az ország belpolitikai labilitását. A Dózsa-felkelés leverése és megtorlása sem válik az ország végzetévé. Az erőviszonyok bemutatása után szükségtelennek tartja elmondani a mohácsi csata lefolyását, csak arról értesülünk, hogy a győzelem után Szulejmán napokig bizonytalankodik: valahol gyülekezhetnek még a magyar sereg főerei...

A *Magyar História*ból most három, időrendben összefüggő kötet látott napvilágot: a középkori városainkról, Hunyadi János koráról és a Jagelló-korról szóló. Sietünk leszögezni: e három, már megjelent munka közül Kulcsár Péterét tartjuk a legsikerültebbnek. (*Gondolat.*)

GERGELY ANDRÁS

A haladás előretolt állásában

KOVÁCS ENDRE : HERZEN

A XIX. század első kétharmada Oroszország történetében kitörölhetetlen nyomokat hagyott. A napóleoni háborúban való — győztes — részvétel, a Szent Szövetség létrehozása, az 1848—49. évi forradalmi megmozdulások leverésében való aktív részvétel megemelte Oroszország súlyát, európai jelentőségét. A hódító háborúk rendkívüli mértékben növelték a birodalom területét. Oroszország ázsiai „tényező” is lett. Ám a század közepén súlyos külpolitikai kudarcok érték. A belpolitikában az abszolutizmus és a liberalizmus eszméinek harcát figyelhetjük meg. A század első felét a földkérdés megoldatlansága, a birtokviszonyok korszerűtlensége, parasztmozgalmak, a cenzúra megerősödése, titkos hazafias társaságok születése, forradalmi, belső változást igénylő eszmék terjedése jellemezte. Oroszország első „forradalmi időszakában” a dekabrista *nemesi forradalmárok* voltak a belső változások követelői. 1825-től, a felkelés utáni évtizedek — 1895-ig — Lenin meghatározása

Kovács Endre Kossuth-díjas történész hetvenéves. Jó egészséget és további eredményes munkát kívánunk!